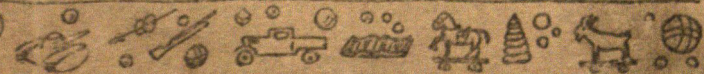

A. A. VOLKOVA

Şkola nazьnь setpeen uruoqlarньн pazьnga kizizidilgezi

ТЪВКУРРАРЛАЛГА СЕРІ
КЪЗЪЛ—1944

A. A. VOLKOVA

ŞKOLA NAZBNŲ CETPEEN
URUQILARNYN PAZYNGA
KIZIZIDILGEZI

Тыбырпартатга черт
Кызыл—1944

PİCCİİ URUQI LARNY KIZIZIDIP ƏREDİR AZYLDYŇ UZUR-TUZAZB

Авазы-pile асказы азы сонда тыстанмы-
шаан, солун номсуп олурганнар. Олардан
ырак евес серде piccii stolcugaşty tolган-
дыр уруqlары ойнар турганнар. Олар пот-
тагыны азылы рудурп: сурук суруп, ој-
наар сывелер кылыр, јанзы-пуру өпнуој ој-
наар сывелерни ертеј каар олурганнар.

Ада-іјелер полза, солуннарда пизеен пістин
Советтин маадырлыој узудуксцларыны ерес-
тидим соруктарына, кедее азы-агыј талазы-
pile ертемниолернин тыннедиол турzulга-
ларына кансаар-таа аазок өөгүр номсуп
олурганнар.

Авазы, солунун номсывајын паргаş, са-
нында ойнар олурган уруqlарын-се көрнүр,
роданы перген. Уруqlарны авазы полза,
родунун уруqlары—Совет сурттунун kaj-
гамсык алдарлыој кизилери ышкаş роор со-
лун, теpterden оон өөрыşкылуу-pile ном-
суп турары алдарлыој кизилернин улую-улуој се-
диіşкин тиіелгелерин олар пазы cedip ар шы-
даар роор тер, самдыкта роданыр согаан.
Авазы, уруqlарын-се көгүр, меен кызы
саактыој piccii оолум—Советтин кызы-
гаарларыны eres суреkkir камгалаксыз
полур, ак-сарыој пашылыој уруум—кан куş-
тун кырына олуруп алгаş, пістин төreen

curttuvustun kancaar-taa aaj-cok telgem teviskeeriniñ aqaarınñ caa oruun azydarğ cadavas tep cyveni podanır olurgan. Po ool? Adazь ышкаş zavotka azydar, maşına teerge oon kyzelin xazыk cok kyys-sedir, хун pyryde kancaar-taa aazok хөj sannыoı stanoktuñ xerekselderin pydyryp yndyryp turar kizi polurun kyzeer irgi-pe?

„Meen uruoıларым saızьrangaj, ak-setkil-dioı, podun perdingen хamaattылар, aзылға kызьmak, tulcuuşkungа şitpirlioı, eres ti-dim, cyve podar pydyryp kыль kiziler po-lur uzurluoı. Ыncangaş olar kazan şak ындьoı poop өзyp torukkan turарьн kyzer, көrykseer-men“—tep avazь podar coruur. Ol tugajьnda aşşaa-pile yrgylcy symelezir, ыncarga; „uruoıлар pottarь ындьoı apparvas polgaj. Olarнь kelir yjeniñ staxanofcuzun-ga, kызы-şeriоı, uzudukcu, erttemnioı, co-gaalcy polurunga picciizinden tura kizizi-dip өөredir uzurluoı“—tep pot-pottarьngа yrgylcy cugaalazьp turarlar.

Şьnar-la uruoınu kiziziderde picciizinden egeleer. Ol coruktun тыңnelin toraan-na ce-dip polvas tep cyveni utrajьn idegeldioı pilioı-pile kыльp corudar.

Ada-ijeler polza, uruoıларьнñ kancaar өзyp turарьн pilir uzurluoı. Piccii uruoıлар şala ulgady pergen uruoıларdan ыlgaldьoı polur. Olar polza, cizee, şkola nazыьoı

uruqlarga podaarga tyrgen şaızyraaccal, yr kicceel kыльp, uzun tool тыңнар şьdas polur. Piccii uruq şaızyraj peerge ijezi pir eves kicceengejliq polur polza, uruunıñ ijik-pe, oqlunıñ şaızyrgaj, seeden azь azьncak apparganьn toraan pilip kaar.

Podunıñ uruqlarьn şьn kizizidip turar ada-ijeler polza, piccii uruqlarьnga aal, razьnьñ taarьmcalьoı ekki amьdьralьn turguzarьn yrgylcy podar coruur. Olar polza, aalga, razьnga uruqlar ojnaarьn, kicceeldeerin sagьş salьp, ol coruk—piccii uruqlarьn cyoı-le calgaaratpas eves, harьn olarьn sagьngьr, medereldioı kыльp polgaş olarьn caraş cybege ьnak kыдыr caңcykтыrar. Pir eves egege iştinde 2—3 uruqlar par polza, olarьn kadь ojnaar, pot-pottarьnga tuzalazьr kыдыr ada-ijeleri eoredir uzurluq.

Nomdan, tooldardan piccii uruqlar polza, тыкка хөj caa solun cyulderni pilip alьr. Oon ulam olarьn pistiñ paaştьncьlagьvьska, pistiñ curttuñ maadьrlarьnga polgaş eške curttarьnñ azьcь connarьnga ьnak kыдыr kizizider.

Uruqlarьn хун-пуру kicceelder, азьdap turar kыдыр eorediri tergiin sugula. Paaştajь yjede kaaş minut iştinde polurtaa polza, азьvas. Ol азьдыñ, kicceeldiñ хевiri janь-пуру polur: ojnaar cyulder pe-

lekteeri, curuuru, cyve tudup ojnaar, sto kьrьngа cyve salьp ojnaarь, pomnarnь polgaş pomnarnьң curuktarьn kɵery. Ol pygy cyulder polza, piccii uruqlarnьң aзы „xerekke“ sonuurgaldьoј polurunga polgaş tuskaj polur corukka ɵerediringe ada-ijelerge tuzalaar.

Camдык ada-ijeler, piccii uruqlarnь ol şьnarga kizizider tugajьnda ebeeş sagьş salьp turar. Camдыкта piccii uruqlar: „Авај cалгаарансьн“—teerge, ijezinden: „Seeңpile sɵdyrttuncyr cajьm cogul, ojna parl“—ter хагылаар cyulder turar polgaj. Ынсаарга piccii uruqlar кьль cyve тьррајьн kelgeş, соңга караа tuqlaan pɵske paгьp халвактаньr ijik-pe, азы moorttaj сыгyp ojnar corup peer арраар. Piccii uruqlarnь cалгааратпас polgaş кьль cyve тьррајьн paar coruun poldurvas херек. Ындыoј cyulderni cigulaga kɵves polza, şala ulgady pergen uruqlar tenektenir, xyiligannaar corukka kirip polur.

Ijezinden алган pɵs pьзындызь, şokkar saazyьnar, piccii хаарзактар, ceergenner polza, piccii uruqlarnьң ojnaar cyulder кьль, ojnaar кьстарьнга toncugaştar, хɵjleңner таарар ɵereniringe idioј polur. Ol polza, piccii uruqlarnь кьль cyve тьварьнга ɵeredir.

Piccii uruqlarınь хун-пурунунь кичеел азынға өөредир сорук полза, ада-ije ол талазь-pile казь хире екки үлегер сизектиој пoldur, ол хире сиик полур.

Adazь cybe шыьр сурчурунга peletkeni pergen. Piccii uruql stol кьрнға кьлн saazьнннң көстур kelgenin, ол saazьнннң азыојларнн кнорка-pile кансаар сьр-шыр кьзарнн, karandaсть, palaaсть, sirkuldu кансаар сальр каарнн yrgylcy сонуургар көгур турар. Adazьннң шымceeшкени талаш сок полгаш турzulгалыој полур. Adazь saazьнн кьрнн-се eekkeш, шыгумну полгаш темир пулуңсугасть холу-pile таарыштыр pyзы-reldioј шыьр турган.

Бнсаарга, piccii uruql кансаар-таа ааж-сок өөрееш: „Ассај, saazьндан пер, мен paза сурур азылдаажьн“—теп tileer полгај. Оон кьдыраастьн арыннарынга хандьгыр cy-ве „сурур“ egeleen. Piccii uruqlнунь сонуургалын adazь pilip ону ynelep көргени консуој екки полган.

Piccii uruqlнунь uluql ulustu өттунур, азыл-дар ојнаар oraldaзыьшыкьлнн poooјдар: „Ыңај пар, азылга saat кьлва“—теер сорук-тар camдык өој pylelerde пар poop турар.

Устынде көргыскен сизеөде adazь оој-лунга sagьш сальр, piccii stolcугашка ер-тестьир олурур алыр соруунга тuzалап турар. Бндьој өој-pyleniң uruqlарь piccijizinden

tura yleger cizektiŋ poop, taar̄mcaľoŋ
paľdalga curttap, uluoŋ ulustun talaz̄ndan
sonuurgald̄oŋ tuzalamc̄b̄n ap turar. Piccii
uruoŋlar, uluoŋ ulus-pile t̄mejpottaŋ cyve
k̄b̄r, ol k̄lgan cyvezi pydyp turarga kon-
cuoŋ ̄oŋyur. Piccii uruoŋlar cyoŋ-le uluoŋ
ulus-pile kad̄ kicceelder azyldaar eves,
xar̄n taar̄mcaľoŋ ̄jde-le, cizeeleerge
erttengi cem soonda, agaarlap ojnap co-
raaŋ, kelgen soonda-taa kicceelder azyl-
dap polur.

PICCIİ URUOŊLAR-PILE KAND̄OŊ KICCEEL AZYLDAR K̄B̄R POLURUL

Piccii uruoŋlar tepter iŋtinde curuktarn̄
kancaar-taa aaj-cok sonuurgap k̄oŋ, tool-
du t̄pnaar, curuktu curuur polur. Olar yr
eves 5—10 minuttarda kicceelder azyldaar.

Ada-ijeler xun-pyryde-le uruoŋlar-pile kan-
d̄oŋ piŋ cyve tugaj̄n cugaalaz̄r beset k̄-
b̄r ŋakt̄oŋ turar uzurluoŋ. Agaarlap ojnap
coraaŋ, cunu k̄orgenin ajtt̄rar, azy kand̄oŋ
piŋ cyve tugaj̄n cugaalad̄r polza, koncuoŋ
ekki. Camd̄k nar̄n eves curuktartugaj̄n-
da cugaalad̄r coruk, olarn̄n t̄b̄n ŋajz̄-
rad̄ḡnga azykt̄oŋ polur. Piccii uruoŋlar
polza, curukta cyuldy adap, ol tugaj̄nda
pilgen cyvezin taj̄lv̄r̄laar.

Ada-ijeler uruoŋlar-pile todargaj pildingir
k̄ld̄r cugaalaz̄r xerek. Ol coruk polza,

piccii uruqlarnıñ tyrgen şyn cugaalar
өөreniringe tuzalaar. Olar-pile argalıoı pol-
za, onza solun kыдыр cugaalazыгъ cugula.
Piccii uruqlar uluoı ulustu өttyner corukka
ынак, ыncangaş ada-ljelerniñ sergek cugaa-
zъ piccii uruqlarnıñ cugaalar өөөreniringe
ыjaap-la tuzalıoı polur.

Piccii uruoıga curuktuoı nom^s sadыр per-
geş, onu kamnap edileer kыдыр өөөredir
xerek. Ol nomnu көрген soonda, onu cыт-
kan cerin-ce tedir apparыр салыр tugajында
piccii uruoı pilir turar uzurluoı.

Piccii uruqlarnıñ uluoı eves ыrlarga өөge-
diri cugula. Ыrlaar coruk polza, piccii uruoı-
larnıñ тыңnangыр coruun saızырадыр, хөoı-
lyoı pajdaldıoı poldurar, olarnıñ oozurга-
дыр.

Уş, төрт харлыoı uruqlarga janzь-pury өө-
nyoı karandaştar-pile cybe curudary cugu-
la. Kызыл, көк, сарыoı азь nogaan өөnyoı
iji-yş karandaştar perip kaar polza, ekki
polur. Pir eves cybe curuur saazып arыoı
polgaş kыдыoıларып таарыşтыр kezip kaan
polur polza, piccii uruqlar yrgylcy kam-
пыoı, onu xiriktirip paaksыratpas kыдыр
өөreniringe pelen polur.

Piccii uruoınuñ curup алган curuktарып
кыдырааş kartты saazынга, азь кандыoı pir
papka iştinge cыыр шыжаар. Ijezi kizi ol
curuktarnı көрүр олургаş, janzь-pury şok-

karlar curup kaan curuktarnың arazыnda razың, „kizi“, uzar-xeme cergeliq cyulder- niң pedyun xevirleri тыртыр egeleenin кө- рур polur.

Uruqlarnың ada-ijezi uruqlnuң kandyq pir cyve curuur teen sonurgalың tetkip, pergedej pergen cybezinge tuzalazыр peer uzurluq. Piccii uruq тыңnar olurda, ооң cy- ve кыр pilves coruun кызьыр koccular казан-таа polvas.

Uruqlnuң ojnar kicceeldeeringe toj-tovur- aktь peletker perze ekki. Ooң-pile uruqlar polza, kuşkaş, sava ajmaa, cyzyn-raazың cyvelerniң xevirlerin tudup ojnaarыңga koncuq azьkтыq polur. Camдык ada- ijeler, uruqlarы tovirakka ылгазыр алыр кыдыр podaаş, toj-tovurak-pile ojnadьrың xoruqdaar poor cyve polgaj. Ol anaа хej korguuşkun polur. Uruqlnuң toj-tovurak- pile кансаар ojnaarының arгазын аңаа ajttыр peer хerek. Toj-tovuraktь por- vaktaаş, stol кырыңga klejonka, азь kalvak ьjaş salgaş, ооң кырыңga салыр peer. Ып- саарга cyve tudup turda stol кыры арыq artтыр калы. Toj-tovurak-pile ojnaarының murnunda, uruqga fartuk tep хөреkteeş kedirttip каары cugula. Uruqlnuң ceңin өгу таар perip tuzalaar.

Uruqlar toj-tovurak-pile ojnaan soonda, xoldarың cur ар turarың өeredir. Olar toj-

товурак-pile оjnар тургаş udavas аръој-şe-
ver pajdalga саңсыгьр өегенір калыг.

Уруојларның кылып каан сувезин оларны-
pile кадъ көгүр, кылып алган сувезиниң ту-
гајын уруојнуң родунга сугаалаттырар пол-
за еккі полур. Уруојнуң еккі кылган суве-
лерин арттыгьр кааş, пагај кылганьн ооң
родунга пилдиртејин ар алгаş, ол material-
ды келір кичсеелге арттыгьр, шыојзар каар.
Кургаој тој-товуракты прааş пурунгаар пе-
леткер алыгь сугула. Тој-товуракты piccii-
piccii кыдыгь узур, ооң аразында пок-сагьн
арыојлааş тавакка ургаş, ооң кыгьн-се суој
кудур каар. Тавактың аскьн кылып пөс-pile
туојлаар. Пир кааş şак полганда, тој-тову-
рактъ хол-pile хојудур tudar; пир евес ка-
дыој хевеер полза, кыгьн-се суој немеј
кудар. Пир евес тој-товурак суугај перген
полза, ооң суу пусталып унзун тееş тавак-
тың аскьн аздыгьр каар.

Piccii уруојлар-pile paза мындыој ојун-
нары кылып полур. Сузун-праазьн өднуој
саазьннардан кандыој пир сувелерниң пө-
дун тырзу хевирлерин кескеş, ону арыој
саазьнга сьрşьрар. Олар полза, geometрниң
жанзы-пугу өднуој хевирleri, cizee, төрт, уş
пулуңнар, төгерик тыгьккылар полур полза
консуој еккі полур. Ындыој кичсеелдерге
пир евес арыој полур полза, konfettiң пол-
гаş савапның жанзы-пугу өднуој саазьннар-

ьн аьыоҗлар полур. ОI ӕнгуь саазьннардан
piccii uruоҗ, сая-сая хевирлерни роду тьр
кьльр полур: рааштаҗ сыдыс, азь шивл хевир-
лиоҗ уш पुलуң, ооң соонда төрвелциннерден
полгаш уш पुलуңнардан разьң кьльр иҗик-ре,
азь тоорт पुलуңнарга тьрьккьлардан немер
тургаш, вагонсыгаш сержелиоҗ суылдерниң хе-
вирлерин роду-ла кьльр алыр апраар. Уруоҗ-
нуң кьльр алган суылдерин ак саазьнга
роду сьршьгыр ар турар кьлдыр ӕoredip ро-
лур.

Саазьн хьгвазь-pile суве сьршьгар согук
piccii uruоҗларга перге. Суге теерге, ойнаар
саазьнга теген сери карара peer. Уруоҗлар-
ның суве сьршьгар хьгвазьн картошка, азь
кьзы-тасталганьндан кьльр ар полур. Кар-
тошкатасталганьндан хьгва кьльгының аргазь
полза: бир шорпулак картошка талганьн соок
суоҗга шьгыткаш, ооң соонда хажьндыгыр
каан сьльоҗ суоҗну немей куткаш, пулгар-
тар.

Кьзы-тасталганьндан хьгва кьльрда, ооң
кьгын-се соок суоҗ куткаш, ону отка пыл-
гар тургаш, хажьнгь-се изидер.

Суве хьгвалар сьршьгарда хьлдан кьлган
pijir тьр peeri сугула. Сьршьгыр турган су-
вени сьршьндыр пазарь-pile piccii аьыоҗ рӕс
иҗик-ре, азь пудук пазар саазьн peletker
peer херек. Киссеелдер ойнаарьның pettin-
de, stolduң кьгын солун саазьнь-pile шьр

peer, klejonka polza ulam ekki. Añaa piccii uruq ojnaar cyvezin cырсьгьр оjnaar. Piccii uruqda cyve cырсьгьрарьньң argazьn өoredir xerek.

Piccii uruqlarga хассь tutsurda koncuq seremcileldioq tutsur polgaş onu yrgylcy karakter turarь sugula. Piccii uruqlar хассь ар алгаş koncuq өөруу. Cyge teerge, piccii uruq kandьoq-taa kalbak cyveni podu kezerge, ооң хевирлериниң өскерип турарьн koncuq өөруу көрыксеер. Хассь pile uluq еves piccii şimceeşkin кььрга—cangьs uluq saazьnньң ornunga iji piccii saazьn appaar. Iji-yş kattap kezipterge—pyryge төmej appaar. Piccii uruq keskiler алган saazьnнарьн көруу olurarga, olарньң iştinde tuş poop kuşka, idikke, aeroplantaa төmej хевирлиq cyveler par polur. Oon soonda, podap алган cyvezin saazьnga podu tyrzylep kezip альг teeş кьзар appaar. „Am рөтвуктен kezip альжьн“—ter podu nuң sonuurgальн sugaalar унур келир.

Piccii uruqlarga stol кььнга сальр оjnaar: piccii tuduq ьjaştarь, janзь-pyry porvaksьgашtar, curuktuq taalь polgaş өske-taa ojnaar cyvelerni peletker peeri sugula. Paaştaj кансаар оjnaарьньң argazьn, ojnaan soonda emgelep turarьн piccii uruqlarga ajttьр peer хerek. Uruqnuң adazь,

azь ijezi samdьk yjelerde uruqlarьn pot-
tarь ojnadьp turar polza, ulam ekki, polur.

Ustynde ajьtkan pygu ojunnar polza,
piccii uruqlarga eң-ne taarьskan polurtur.
Ol ojunnar polza, uruqlarьnь ugaan me-
derelinge, cyveni şincileeringe uzur-tuzalьo
polgaş olarь korum-curumnuoь kьdьr ki-
zizidip eөredir. Uruqlarьnь ojnaar cyulderi,
olarьnь kadььnga xora cedire pervezin
raaş purungaar ьjaap-la podaar. Piccii uruq-
nuң ojnaar ceri cьrk, eptioь polur, toң-
gajьp olurvas, askьn-ce karandaş, toj-tovu-
rak cergelioь cyulderni kiirves kьdьr yr-
gylcy xajgaarap kөer uzurluoь.

ŞKOLA NAZьNB COOKŞULAJ PERGEN (5—7 XARLьO) URUQLARьNB OJNAAR CYULDERI

Piccii uruqlar eşken tudum-na olarьnь
ojnaar cyulderi janь-pyry polur. Olar eş-
ken tudum-na, olarь tolgandьr turup tu-
rar pygu cyulderni pilip, pottarь eleen cy-
velerni kьlp eөrenip algan turar.

Piccii uruqlar polza, paaşьdьsьlarьnь
amьdьralьn, pistiң maadьrlarьvьstьn tiilel-
gelioь coruktarьn, Sovet Evileliniң conunun
polgaş ьnda piccii uruqlarьnь, paza pistiң
cirttuvustuң pajlaanьn tugajьnda ceccen
cugaalarnь koncuoь sonuurgar tьңnaar.
Oon angьda piccii uruqlar polza, xөktyoь

сессен согаалдарнь пазз сонургаар пол-
гаş торсу къска солун шылыктарни пелен
токтаадыр аатар.

Реş-седи харьы уруоларнын теpterleri
жань-пуру полур узурлуо. Оларга уруолар
номнарнда, сеткуйлерде суруктарнь кер-
гузер, суруктуо суйлдери сэдэр peer. О
суруктар полза, сараş полгаş уруоларга
пидингир полур узурлуо. Уруолун ада-ije-
зи суруктарнь уруу-pile кадь керур, ол кер-
ген сувезини тугажьн сугааладыр полза
екки полур. Şак ьнсаарга piccii уруо, сурук-
ту консуо кичсеенгежлий кергеş, ону кан-
саар харьылаар сестерни тьварьнга өөренир.
Оон ьнаж, екки сараş сурук piccii уруо-
га сонургансьо полурин утрас херек.
ьндьо суруктар поттарьнын сараş-pile
уруолу өөрттыр. Олар соортту сараş сувеге
ьнак роор өөренир полгаş сараş сувелерни
тань өөренир. Аңаа piccii уруога ада-ije-
зи улуо тузаны седирер. Уруолар сессектер-
ни, мал-маганьн сурунун сараşьн, къ-
зыл-şерио екки сугааньн поттарь сонур-
гар керзуннер, ол полза, сурукка уруолар-
нын сонургальн улгаттырар.

Реş алды харьы уруоларга суве суруну-
pile жань-пуру өднуо поодал карандаş,
самдыкта өднуо пудук peletкер пергеş,
ону кансаар азыолаарьн айттыр өөредир

uzurluq. Janzъ-pyry eң-pile kaastap kыlgan curumaldar koncuq caraş polur. Razъn iş-tiniñ kестyp turar curumal xerekselderi: ugulzalar taaraan stol şывоqlarъ, azъ soң-ga karaanъñ kөzegezikleri pelen curuktar ijik-pe, kaastaan nomnar karttъ, хевis cu-ruktarъ cergeliq pelen curumal cyylderni көgyzerge piccii uruqlarga koncuq tuzalaar. Ol curumaldarnъ (kaastalgalarnъ) ol-la ojaar curu tep uruqlarnъ albadap polvas. Ol kicceeldiñ tuzalъq cyvezi polza, uruqlarnъ ugaangъr, saızbrangaj poldur-garъ. Uruqlar ugulzalar-pile pottalъnъñ kыдыraaştarъn, paaştyңcыlarnъñ polgaş maadyrlarnъñ curuktarъn kaastaar, janzъ-pyry ojnaar cyylder, xerekselder curuur. Eң ыlangъja tolgandъr turup turar амьды-raldъñ pygy pajdalyñ curuuru uruqlarga uluq tuzanъ peer. Ada-ijeler polza, uruq-larnъñ curaan curuundan olar caraş cy-veni kajъ хire pilirin, karandaştyñ pol-gaş puduktuñ eңyn taarъştyгъr pilirin көer. Uruqlarъnъñ curaan cyylderin ada-ijeleri көgeş, olarnъñ sonuurgalъnъñ tu-gajъnda tynheldi yndyryp polur. Cizee, pir uruqnuñ curaan cyylderinde: pistiñ najъr-laldarъvъs, kudumcuda cыskaaldar, tocl curuktarъ, хeqlыq ojunnar, хovuda traktor, uzun temir oruk, agaarda uzar-xeme polgaş paraşutcular paza oon-taa eskeler polgu-

laar. Bir samdyk suruktarnь ьnakşyldь-
 pille kьlgan, sizee kьзы-şeriој klai, kьзы-
 gaar şerii, paroхot suој polur. Olarnь su-
 raaş, aңaa ulam өөгүр ьnakşьp, ol cуyl-
 derge sonuurgaly ulam-na kuştelip turar.
 Oon өske-taa paza poop polur. Ijezi көө-
 ge, uruu ygylycy caңьs aaj cybeler хевiri
 curup turar; pazьңсыгаş, kazaа, samdyk-
 ta ооң сапьнга ьjaştar, сессектер, азь kizi
 хевiri teen ьşkaş оон-taa өске. Ol polza,
 uruојnuң ijezin araj хомудадьr. өске cy-
 beden curu tep sanal kiirerge uruој ьна-
 vajьн paar ijik-pe, ьт cokka erttirer. Ын-
 дыој polza-taa, хөј nuruuzunda ооң pygy-
 le setkili хомудар, авазьнга „men
 өске cybe curup pilves tur-men“ tep ха-
 гьылаар polgulaар. Согум şьпьнда cупу
 ; curuurun podar альгь perge poorga еves,
 хагьн curup pilvezi, caңсыгьp mergezivee-
 ni-pile polgulaар. Samdykta solun polgaş
 pajlakтьој utka-xevirni podar, onu curuur-
 ga хевir cok pagaj polgulaар cуylder y-
 gylycy tavarзьr. Ыncangaş, samdykta piccii
 uruој podunuң eziniң ekki cуraan curuun,
 ооң кансаар curup turarьн көгүр альга,
 ооң podu cybe curuuru ekki appaar. Ха-
 гьн samdyk yjelerde, uruојnuң adazь pic-
 cil saazьн keskindizi ap algaş, pergedep
 turgan myn piccii „curukcuga“—оојlunga,
 sizee maşınanьң кандьој bir kezeen. кан-

дьој пір аңньң мојнун ијлк-ре, pudun saazыңга кансаар сурuurun ајттър peer polza, ol koncuoј ekki polur. Ol cyulderniң ištinde eң sugula cybe polza, uruoјnuң podunuң kyzyngе pyzyreldioј, tuskaj polur teer kyzelin ooң podunga хевеер арттыгър kadagalaарь polur.

Škola nazынь setpeen uruoјlarnың cybe кыльр ојнаарыңга тој-товурак polza, olарның јанзь-пуру көрген pilgennerin ileredip tamсыдарының сепsee polur. Ol тој-товурак-pile uruoјlar polza, pistiң najьrlaldарывьсть, uluoј ulustарның хоорайга polгаş kolxostarga азылдаарың, piccii uruoјlарның ојуннарың, аңнь, maldь polгаş өске-таа ol ышкаş cyulderni хевирlej tudup турарлар. Peşten cedi хар cedir uruoјlar teerge көгүр tokтаадьр алган cyulder talазь-pile uluoј kur-xөреңgilioј polur. Piccii ool ol тој-товурак-pile şanak ištinge tilgizigeş, ooң саыңга palьксьгаş paza tudup алыр. Ol polza, ol ool tilgi tugайында tool тынааş, oortтан onza ыгалыр sonuurгаан cyulderin podu хylumzyrevi-şaan, kattар-тар ileredip tudup турарь ol tur. Paza pir таварыггада, iji piccii ool кадь кызьгаар şerioјleriniң хевирin tudup кыльр турарың көөр pis. Olар polza, кызы-şerioјlerniң таşтыккь хевирlerin ынакşылдыь-pile кыльр турарлар. Кызьгаар тајыңсыларының кыс-

cylyyn көргyzer tugajьnda piccii ooldar polza, toj-tovurak pile tutkan tajьncыларьн koncuoı uluoı şььrak кььгьндан аңьда, olарньң pөrtteringe peş adьгнь, pır xolunda xol poozun tutkaş, sunup алган кьдьр кььр turarlar. Tajьнньң хевиринге piccii uruoıлар uluoı sagьş salvas. Tajьннь көerge cerde сьдар. Ol teerge toj-tovuraktь kizi peli, xolu, pudu хевирlioı cyulderge kattьştьр сьşpьг tudup kaan polgulaar. Tongajttь şaptьгьpkan şpion cerde xoldарьн көдурь алган сьдар, onu ooldar „tyzyp perip tur“—tizirler. Ol polza, tajьнньң хевиринге ooldарньң nemep kaar teen-ne cybezi ol. Ынсаarga кьзьгаарзьньң ьдьн uruoıлар koncuoı kicceengejlioı кььр turar. Ol cyulderni tudup кььр turgaş, piccii uruoıлар polza, pistiң maadьrlioı кьзьгаар kamgalаксьларьвьстьң tugajьн sugaalaşpь-şaan, olарньң төрт puttuoı өңnykterin cerle utpastar.

Ындьoı cyulderni tudup кььр teerge, araj pergedep turar, şala picce uruoıлар polza, şava ajmaa, •nogaa хевирleri, mal-magan, ojnaar cybe cergelioı cyulder кььр turarlar. Camdьkta uruoıларга ekkі tudup кььр kaan cybe хевирlerin kurgatkaş, pottарьнга pududarga paza koncuoı ekkі polur.

Uruoıлар polza, cyzyn-paazьн өңnyoı saazьннарнь хевирlej ojup, oorttan janзь-py-

ry uguizalar, curuktar kыльгын koncuoj son uurgap turarlar. Oon angьda, şkola nazь-ny setpeen polza-taa, şala ulgady pergen uruqlarga janь-pyry materialdardan, cizee saazьndan haarzakсыгаştar, samьbraзьгаştar, kuuş calгьннарь, coccagajlar, ynuş sigennerni, savaң, тыт cөvureezi polgaş өske-taa ojnaar cyulder kыльгын тапьştьгьр өөgediri cigula.

Ojnaar cyulder kыльгь ol teerge, uruqlarnың cyoj-le calгаazьн cidireringe хerek еves. Ol cyulderni kыльр өөrenip turar yjezinde uruqlarnың ugaangьr poluru sajь-raar, janь-pyry materialdarnың şьнарь-pile тапьзар. Ada-ijeler polza, uruqlarгьның kelir yjenің turguzukcu polgaş caa cyve podap тывар temdekterin көргеş koncuoj өөгүр рајьглаарлар. Уруqlarның ol ynelioj argalarгьн sajьradьгьн-ce ada-ijeler polgaş өregenің өske-taa uluoj kezigynnerinden sagьş salьp, sonuurgaary uluoj uzur-tuzalyoj polur. Şkolaccь ool tuңmazьngа kargandaş хавь piccii haarzakсыгаş, ьпсаарга авазь polza, хendir udazьнның тыгьkkьзын тыр peerge, oorttan ol-la toraan ojnaar tergezigeş kыльр ар polur.

Saazьndan хөј janь ojnaar cyulderni peletker ар polur. Pizip kaan kьдьраaş kartты, ergi solunnar, savaң polgaş konfet saazьннарь—po şuptu piste par. Ulgady

pergen uruqlar, ojnaar cyulder kыльгыга pot-pottarыn ottuncyp turgaş, koncuq tyrgen өöreni peer. Olar polza, хассь, хьгвалaa хереqlевејin хөј cyulderni кыльр aptar appaарlar.

Uluq ulus ojnaar cyveni кансаар кыльгып uruqlar kicceengeјlli-pile көөрler: tuskaj ep-pile saazyнь ol-po tyre tuduptarga peert appaar, paza pir janzy tyre tutkaş, azyda kaaptarga хемезигеş polu peer polgaj. Tөрvelcin хевirliq сандьs ol-la saazyнь кааş minut iştinde сараа хавь, хемезигеş, тагаа-зыгаş, хаарzakсыгаş, парохотсугаş, көгүп-сүкcygeş polu perip polur. Ol cyulderni кыльр turda кааş cyul cyveni piccii uruq көгүп, кансаар теднер podavas cybe теер онu! Piccii uruq polza, тоорт pulunnuq yş puluñ teerge төрvelcinniñ cartтыь tur. онu janzy-pyry тырып turgaş, оорттан хөј janzy ojnaar solun cybelerni кыльр ар polur теер cyveni оон pilip альр.

Saazyнь kezip turgaş, janzy-pyry ojnaar cyulderni кыльр өörenip polur: saazyнь iji каат кыдыр тыргеş, оон şibi polgaş stolcu-гаş cartтыьн oja kezip алгаş, онu cada tudarga—pydyn хевirler appaar. Pir eves olarnь өң-paazyнь кыдыр curup, азы pudup алгаş, онu turum poldurаты-pile адаанга saazyнь cөлengiiş сырşьр хьгвалар каар polza, stol кыгыга хөј cyul: кызы-şeriqler,

zoopark, uruqlar sadь cergelioь cyveler kььp polur.

Ojnaar caraş cyvelerni ottuoь ьjaşьnь kuroь хаарзактарьндан-таа кььp ap polur. Ottuoь ьjaşьnь arьoь хаарзактарьн казан-таа oktavas polza, coguur. Uruqlar oon oj-наар разьнсьгаşтар, разьн ьştininь херек-сelderi, temir-oruk poesti polgaş stanzьla-рь, traktor, uzar хеме cergelioь cyulderni кььp aьr. Ъlangьja caььп arьoь ьştinge, ховuca, хем кьдььнга aгаарлар coruur yjede, uruqlar-pile кадь coccaгаaj, cөвyree, кургаoь ьrđak pudukcugaşтар, sigen unna-рьн cььрь cigula. Ol cyulderden ol-la ce-ringe тьрьnaj cyzyn-paazьп ojnaar cyul-derni кььp ap polur. Ol sorulgaga plaste-lln ter cyve ap coruur polza, coguur. Coc-cagajlarnь polgaş piccii pudukcuguşтарнь, oon tuzazь-pile tuduşturup тургаş, piccii kuşтарнь, annarnь, kizi хевirin кььp ap polur. Хадь cөвyreezin pizek-pile kezerge keştingiri koncuoь polur. Хадь cөвyreezin-ge piccii aatcьгаş, cььrtкььşcьгаş, curaaş, onu oja kezip aьрь тьрьnaj perge eves. Кааş kezek cerden pөle şaraaş uşтарьн teskilej таарьp каан pөlyk sigen, азь savaп, plr eves onu xol-pile piccii хap каар polza, ol ojnaarak—stol кьььнга хaьp турar po-lur. Nəjьr cььskaaldarga uktuştur, uruqlar-pile кадь janь-pyry materialdardan тькка

xəj caraş kaastalgaların kььр полур. Məj 1-nin najьrlaьnğa uruqlar polza, pottarьnьң kььр алған ramazьnğa eş Stalinньң сuruun kaastaaş murnunda tudup алған, pır camdьktarь cadagaj piccii paraşut, uzar-xeme, azь piccii ьjaş raazьnda tolғаньр согуур janзь-пуру өңнуој saazьn kььmal-dar tudup алған соргаарь-pile унур келir-ler polgaj.

Kaastalgalyoј şivi oјunнарьn peletkeer tugajьnda, uruqlar xəj janзь cyvelerni тьр podar тьварлар. Ol cyulder polza, uruqlar-нь uran argaga kizizidip, өңnerni polgaş хевirlerni caraş kььдьр таарьştьrарьnğa uluој idiојlioј полур.

Ује-ује polgaş-la uruqlarньң pilir ьзь-даştарьn ьrladьр, саа-саа ьrlарнь өөredip турарь sugula.

Şkola pazьнь şala cetkelek uruqlar polza, stol kььрньң janзь-пуру oјunнарьndan ulam podunun saзьrlaьnğa sugula хamaар-зыlгалыој xəj janзь cyulderni алыр. Ol oјun-нарньң camdьktарьньң ekkі cyvezi, piccii uruој ооң-pile саaskaан oјнар полuru. Хар-пазьнь ује uruqlar polza, консуој najьral-dьь-pile cergelezip oјnaар. Olar pot-potta-рьnğa tuzalazьр, oјnaар cyulderin ylezip oјнар турарлар. Uruqlarнь pottарьньң оваа-гьтсалыьн, хьnamсалыьн, ертиin көrgyzer kььдьр oјnadьрь sugula.

Самдык өрежелерниң уруоҗларь пициизинден (6—7 харьындан) егелеп таараньрында өөрені peerler. Ол харьн екки. Олар ойнаар кьстарьның платжзын таарар, ооң тиін тоорт кьыр өөренір, рөдуун арзыльсыгаҗтар таараар—ро ругу полза, уруоҗларның азылга кьзьмаан, аргальын, азылды җьнарльоҗ караҗ тоозар сорулгалыҗ полурунга тузалаар. Оон аңьда, інені җьн азыоҗлар, өөктуң, мојундурүктүң, тизинің оон-таа, өскениң устыр, орлу пергенің таарар турар аппарган уруоҗлар полза, сувени поду-ла кьла peer. Ол пилиқни оол-таа, хереезен-таа уруоҗларга бир төмеј өөредирге улам екки. Cеди харльоҗ оол авазьнга тuzalазьр teeҗ, усты перген өөгүн таарар алырга, аңаа іјеzi консуоҗ өөруур полгај. Ынсаңза-таа, ур уједе таараньрга җkola назь сетpeennerge җьлансыҗ полурун подаза согуур.

җала улгады перген җkola назьнь сетpeen уруоҗларга, өө разьның іҗтинің тындыҗ ојуннарың сорудур полур тур Ол ојуннарның самдызьь полза, улуюҗ улустан сагыҗ салыҗ паза негеттiner. Cizee, уруоҗлар ойнаар турда, оларга хора cedирipki теоҗ хассь пizek ine оон-таа өске полур.

җkola назьнь сетpeen җала улуюҗ уруоҗлар, cartтык җак cedир, ьнсаарга, cеди харльоҗ уруоҗлар оон хөј җакта-таа кicceelder полур.

Piccii-taa uruqlarның, eleen ulgady pergen-taa uruqlarның kicceelin sonuurgan-syoy poldurup, uruqlarның saizyradьrda хун-пун оон арткап кезеен uruqlarның janzь-pury амьдьралынга таарьстьr хиваашьrар узурлуoy. Pir еves таькаар агаарлар оjнар согуур туьта uruqlarga оjнадьr суве евееш, оjнаар сери сок роор, pir еves оон uruqlar кандьoy-taa азьктьoy суве алваза өөгедилгениң шынарь jадьь polgaь calgaaran-syoy polur. Pir еves adazь polgaь ijezi uruqlarьn өөrediringe оoda eelceзip, ьncalza-taa хун-pury тuskaj шактьoy турар polza, cediiшkin ulam-na todargaj көстыr.

Школа назьнь setpeen piccii uruqlarның оjun kicceelin шkolada өөredilge-pile төmej көгур polvas. Po өөredilge polza, ьландьja piccii uruqlarga парьк-la хөj кезеende оjun роор polur. Ыттaва, шимсеve тер uruqlarның шаан төдер соруктарь uruqlardan негер polvas. Ындыoy оjun kicceelder туza сок полur. Ol ьндыoy суyldernin сыldagaанындан—олар хагьн-taa шугулданыр, өезип маргьзар, uruqlarның сирини соктаьr суylderi унур полur.

Уруqlarның оjun kicceelderin уje-yjede eelceшtirip kattaptaar, ьncalza-taa, саңгьsaaз еves кьлдыr сорудар хerek.

Ada-ijeniң sorulgazь polza, ро оjun kicceelderni шынарльь-pile toldurарьn-ce uruql-

Redaktoru *T. Cancыр.*
Texredaktoru *O. Сырттаккај.*
Сурукчу *С. Феоктистов.*

КНСХ Т.-С—309. Пудырылгеге пергени 1944 с.
4 а. 3 х. Парлар ундырген ујеzi 1944 с. 4 а. 27 х.
Хемсее 4,5×6,5. Парлаар амазь 0,8.
Сагьој № 1455. Тиразь 1000.

ТКРС-ның Прографиказынга парлаан.

Өртте 30 көп.

